

Ks. Andrzej Dobrzyński*
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków

ROLA FRANCUSKICH TEOLOGÓW W INTELKTUALNEJ FORMACJI KAROLA WOJTYŁY

Artykuł ukazuje wpływ katolicyzmu francuskiego na formację intelektualną i pastoralną Karola Wojtyły oraz na jego rozumienie roli Kościoła w świecie i znaczenia Soboru Watykańskiego II. Wojtyła na studiach w Rzymie „wszedł” w wir prowadzonej w Kościele intelektualnej polemiki. Toczyła się ona głównie między francuskimi teologami. Wiodącą rolę odgrywał o. Réginald Garrigou-Lagrange, moderator pracy doktorskiej studenta z Krakowa. Dla Wojtyły była istotna kwestia przeciwstawienia się dechrystianizacji. Napięcia między konserwatyżmem i progresizmem towarzyszyły polemikom w latach powojennych, jak i w czasie trwania oraz po Vaticanum II. Wojtyłę interesowała merytoryczna odpowiedź na kwestię zbawienia człowieka w dzisiejszym świecie. Umiejętnie korzystając z refleksji polemizujących stron, formułował własną syntezę teologiczno-pastoralną, wierną katolickiej tradycji, a przy tym podejmującą wyzwania nowych czasów.

Biograf Jana Pawła II Bernard Lecomte w książce *Pasterz* stwierdził, że „frankofil” Giovanni Battista Montini byłby zdziwiony faktem, iż jego następcą z Polski, gdzie silne były wpływy niemieckie i austro-węgierskie, miał w swojej formacji intelektualnej podobny punkt odniesienia jak i on. Paweł VI był „prze-

* Ks. Andrzej Dobrzyński – kapłan archidiecezji krakowskiej, dr hab. teologii dogmatycznej. Studia specjalistyczne odbył na Uniwersytecie Navarra w Pampelunie w Hiszpanii. Związany jest z Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Od 2007 r. kieruje pracą Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie. Jest autorem wydań krytycznych pism Karola Wojtyły – Jana Pawła II oraz artykułów naukowych dotyczących polskiego papieża, zagadnień z eklezjologii, a także monografii *Kapłaństwo może być piękne. Twórcza moc ośmiu błogosławieństw* (2016); *Synodalność Kościoła niepodzielonego* (2020); e-mail: andrzej.dobrzyński@upjp2.edu.pl; ORCID 0000-0002-9331-8215.

siąknięty kulturą francuską”, stąd mógł powiedzieć, że jego ojczyzną duchową była Francja. Dla Karola Wojtyły Francja była „tygłem” tradycji mistycznych, wymieniając choćby Ludwika Marię Grigniona de Montforta, Jana Vianneya czy Teresę z Lisieux; „warsztatem”, gdzie powstawały współczesne prądy myślowe, i terenem, na którym Kościół mierzył się z tendencjami modernistycznymi¹.

Zainteresowanie Jana Pawła II dziedzictwem duchowym i intelektualnym Francji, zarysowane w sposób ogólny przez Lecomte’a, wymaga uzupełnienia o ukazanie określonych obszarów myśli i działalności ludzkiej, historycznych wydarzeń i procesów oraz konkretnych osób i dróg ich oddziaływania na formację intelektualną papieża, pracę twórczą i działanie pastoralne. Zadanie to było już podejmowane przez badaczy, lecz nie w sposób wyczerpujący². Przekracza ono ramy jednego artykułu. Powstające opracowania tematyczne składają się na całościowy obraz niczym fragmenty jednej mozaiki.

Prezentowane studium posiada charakter historyczno-teologiczny i ma na celu odpowiedzi na pytania: Jaka była rola katolicyzmu francuskiego w formacji intelektualnej i pastoralnej Karola Wojtyły? Którzy z teologów mieli szczególnie wpływ na kształtowanie się jego poglądów? Na czym polegał i czego dotyczył „dialog” Karola Wojtyły z przedstawicielami francuskiego katolicyzmu?

Ramy chronologicznie niniejszego opracowania stanowi okres przed pontyfikatem Jana Pawła II. Przedstawiony będzie wpływ francuskich teologów, których Wojtyła poznał podczas studiów w Rzymie oraz jego doświadczenia i przemyślenia związane z ożywieniem intelektualnym i duszpasterskim we Francji w latach powojennych. Pod uwagę wzięty zostanie także czas Soboru Watykańskiego II (1962–1965), który był dla młodego biskupa z Polski – jak wyznał po latach – swoistą „szkołą” Kościoła. Uczył się od starszych i bardziej doświadczonych biskupów i teologów, wśród których byli również francuscy hierarchowie i eksperci cieszący się uznaniem w szerokich kręgach Kościoła powszechnego³.

---

¹ Por. B. Lecomte, *Pasterz*, Kraków 2006, s. 464–465; J.S. Pasierb, *Papież w Paryżu*, „Więź” 23 (1980), s. 23.

² Z wcześniejszych opracowań wymienić można m.in.: R. Biernat, *Spécificité pastorale de la personnalité de Jean-Paul II selon Jean-Marie Lustiger*, „Person and the Challenge” 1 (2011) 1, s. 59–77; A. Dobrzyński, *Kościół współcześnie tradycyjny. Współpraca i wzajemne relacje Jana Pawła II oraz Yves Congara*, „Analecta Cracoviensia” 38–39 (2006–2007), s. 177–194; K. Dzikowska, *O spotkaniach Emmanuela Levinasa i Karola Wojtyły*, „Filozofia Chrześcijańska” 3 (2006), s. 31–49; M. Kapias, G. Polak, *Inspiracje myślą Jacques’a Maritaina w koncepcji narodu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 27 (2019) 1, s. 77–95.

³ Por. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei. Jan Paweł II odpowiada na pytania Vittoria Messori*, Lublin 1994, s. 124.

NAUKA JĘZYKA FRANCUSKIEGO

Karol Wojtyła po przeprowadzeniu się w 1938 roku wraz ze swoim ojcem z Wadowic do Krakowa rozpoczął studia z filologii polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim. W tym też czasie zaczął się z własnej inicjatywy uczyć języka francuskiego. Skorzystał z tego, że lokatorką zaprzyjaźnionej rodziny państwa Szkockich była Jadwiga Lewaj, romanistka i miłośniczka literatury pięknej⁴. Nauki języka Balzaka nie przerwał wybuch wojny. Wojtyła informował w liście Mieczysława Kotlarczyka, twórcę teatru rapsodycznego: „Uczę się bardzo forsownie po francusku. Moja pani entuzjastka wielkiego, wielkiego piękna, rozkochana w Słowackim, w Żeromskim, w Konradzie. Więc mamy o czym gadać”⁵. Można się domyślać, że lekcje stosunkowo szybko przerodziły się w konwersacje w języku francuskim.

Niedługo po zakończeniu wojny, po przyjęciu święceń kapłańskich, Wojtyła wraz z kolegą Stanisławem Starowieyskim udał się na studia do Rzymu, z krótkim przystankiem w Paryżu⁶. W Wiecznym Mieście zamieszkali w kolegium belgijskim. Stanowiło to sposobność, by nabrać biegłości w posługiwaniu się nie tylko językiem włoskim, ale też francuskim. Towarzysz Wojtyły pisał:

Od pierwszych dni pobytu w Rzymie uczyliśmy się po włosku, no i mieliśmy doskonałą okazję do udoskonalenia języka francuskiego. Wprawdzie nasi belgijscy koledzy mówili między sobą także po flamandzku, ale do nas zwracali się tylko po francusku. [...] Sądzę, że dużo skorzystaliśmy z tego dwuletniego pobytu w zagranicznym kolegium: opanowaliśmy dość dobrze język francuski⁷.

Bernard Lecomte uważa, że pobyt Wojtyły w środowisku francuskim był również okazją do poznania myśli takich filozofów, jak Emmanuel Mounier, Étienne Gilson czy Jacques Maritain. Lektura ich dzieł w oryginale bez wątpienia przyczyniła się do tego, że „opanował francuski lepiej niż niemiecki”, którego znajomość wyniósł z rodzinnego domu⁸.

---

⁴ Por. A. Boniecki, *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, Kraków 2000², s. 47.

⁵ Por. tamże, s. 50.

⁶ Por. Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica. W pięćdziesiątą rocznicę moich święceń kapłańskich*, Kraków 1996, s. 49.

⁷ Por. A. Boniecki, *Kalendarium...*, s. 91.

⁸ Por. B. Lecomte, *Pasterz...*, s. 121. Podając tę informację, autor nie odwołał się do konkretnego dokumentu czy publikacji. Wydaje się, że Lecomte idzie za sugestią R. Buttiglione'a, który stwierdził, że wpływ personalizmu francuskiego na myśl Wojtyły jest widoczny w jego pracy doktorskiej. Por. R. Buttiglione, *Myśl Karola Wojtyły*, tł. J. Merecki, Lublin 2010², s. 69. Włoski filozof nie wymienił jednak Mouniera, lecz dwóch pozostałych francuskich myślicieli.

Czas studiów był także okazją do poznania Rzymu. Wycieczki po Wiecznym Mieście odbywały się w grupie księży studentów z kolegium belgijskiego i z kolegium francuskiego, pod przewodnictwem „wytrwanych znawców jego historii i zabytków”⁹. Być może poznawanie Wiecznego Miasta dokonywało się także w języku francuskim. Wspomnieć wypada przy tej okazji, że późniejsza przyjaźń i długoletnia współpraca Jana Pawła II z kard. Rogerem Etchegarayem podczas pontyfikatu miała początek właśnie przy wspólnym poznawaniu stolicy chrześcijaństwa w grupie rzymskich studentów¹⁰. Należy podkreślić, że biegła znajomość języka i studia w środowisku belgijsko-francuskim umożliwiły Wojtyłę to, by w ciągu dalszego życia czerpał z dziedzictwa Francji, z jej kultury i historii, z duchowości francuskich mistyków czy dorobku filozofów i teologów. Będąc papieżem, czuł się swobodnie w relacjach z dyplomatami, jak również z dziennikarzami krajów francuskojęzycznych¹¹.

DOKTOR ANIELSKI I DOKTOR MISTYCZNY

Rzymskie uczelnie rywalizowały między sobą w realizacji wskazań zawartych w encyklice Leona XIII *Aeterni Patris* (1879), promującej nauczanie św. Tomasza z Akwinu. Obok tomizmu tradycyjnego, który od połowy XIX wieku rozwijał się wraz z neoscholastyką, pojawiły się nowatorskie formy odczytania doktryny Doktora Anielskiego: najpierw przez zastąpienie metody spekulatywnej wykładem pozytywnym, następnie z wykorzystaniem perspektywy historycznej czy egzystencjalnej, nawiązując przy tym do współczesnych nurtów myślowych, do filozofii i humanistyki¹².

W Papieskim Kolegium św. Tomasza w Rzymie, zwanym Angelicum, dominował tomizm tradycyjny, wykładany z wykorzystaniem komentarzy Tomasza de Vio Kajetana czy Jana od św. Tomasza¹³. Nieobce były też wpływy tzw. neotomi-

---

⁹ Por. Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica...*, s. 51.

¹⁰ Por. R. Etchegaray, *Ho sentito battere il cuore del mondo. Conversazioni con Bernard Lecomte*, Cinisello Balsamo 2008, s. 29.

¹¹ Por. J. Vandresse, *Ce jour-là Jean-Paul II*, Paris 2003, s. 9; L. Danilecka, *Sylwetka o Josepha Vandresse'a korespondenta dziennika „Le Figaro” przy Stolicy Apostolskiej w latach 1974–2002*, „Ateneum Kapłańskie” 159 (2012) 2, s. 280–288. Archiwum J. Vandresse'a znajduje się w Ośrodku Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie.

¹² Por. E. Vilanova, *Historia de la teologia cristiana*, t. 3, Barcelona 1992, s. 585–593, 627, 679–682.

¹³ Por. J. Kupczak, *Destined for Liberty. The Human Person in the Philosophy of Karol Wojtyła/John Paul II*, Washington 2000, s. 50. W kolegium belgijskim Wojtyła zapoznał się bliżej z neotomizmem transcendentalem, określanym także jako „dynamiczny”, stanowiącym odpowiedź na filozofię E. Kanta. Zob. tamże, s. 51.

zmu – nurty, które ujmowały naukę św. Tomasza bardziej z perspektywy historycznej i egzystencjalnej, jak to czynili Jacques Maritain czy Etienne Gilson¹⁴. Wśród profesorów, których spotkał Karol Wojtyła w Angelicum, po przybyciu do Wiecznego Miasta z końcem listopada 1946 roku, było kilku francuskich dominikanów, m.in. Pierre-Paul Philippe (1905–1984), Marie-Rosaire Gagnebet (1904–1983), Louis-Bertrand Gillon (1901–1987) i Réginald Garrigou-Lagrange (1877–1964)¹⁵.

Ostatni z wymienionych teologów był „osobowością dominującą na uniwersytecie” i „niepodważalnym autorytetem zarówno w filozofii, jak i w teologii tomistycznej, a także był znawcą myśli św. Jana od Krzyża” – jak podkreślił Rocco Buttiglione¹⁶. W latach 1918–1959 Garrigou-Lagrange prowadzi wykłady, opierając się na *Sumie teologicznej* św. Tomasza z Akwinu. Systematyczne wyjaśnianie doktryny tomistycznej łączył z tłumaczeniem mistyki chrześcijańskiej, a czynił to w założonej przez siebie katedrze życia duchowego, którą kierował w latach 1917–1960¹⁷. Wybór francuskiego teologa jako promotora pracy doktorskiej przez Wojtyłę świadczył o odwadze i naukowej ambicji młodego księdza z Polski.

Po dwóch latach intensywnych studiów Wojtyła przedstawił rozprawę doktorską napisaną w języku łacińskim *Doctrina de fide apud S. Joannem a Cruce*. W komisji profesorskiej, przed którą bronił doktorat 19 czerwca 1948 roku, był jeden Włoch, Mario Luigi Ciappi (1909–1996), który wtedy pełnił funkcję dziekana Wydziału Teologicznego¹⁸, i dwóch Francuzów: Pierre-Paul Philippe oraz

¹⁴ L.-B. Gillon był uczniem J. Martaina. Por. H. Donneaud, *Une vie au service de la théologie*, „Revue Thomiste” 92 (1992), s. 21. Papieskie kolegium Divi Thomae de Urbe zostało podniesione do rangi uniwersytetu przez Jana XXIII 7 marca 1963 r., przyjmując nazwę Pontificia Studiorum Universitas a Sancto Thoma Aquinate in Urbe.

¹⁵ Por. Pontificium Collegium Angelicum, *Kalendarium Praelectionum Anni Academici (1946–1947)*, s. 89; *Kalendarium Praelectionum Anni Academici (1947–1948)*, s. 87 [w Archiwum Angelicum]. Indeks został wystawiony z datą 4 stycznia 1947 r. Dokumenty z czasów studiów K. Wojtyły można było oglądać podczas okolicznościowej wystawy w związku z symposium naukowym „Jan Paweł II i jego dziedzictwo. 40 lat od wyboru na Piotrowy tron”, Rzym, Angelicum, 26 kwietnia 2018. Dokładne daty egzaminów zob. por. J.V. Rodríguez, *San Juan Pablo II y San Juan de la Cruz*, w: *Juan Pablo II frente a la experiencia de Dios. Su relación con los Místicos del Carmelo Teresiano*, red. J. Nawojowski, A. Dobrzyński, Burgos 2020, s. 19.

¹⁶ Por. R. Buttiglione, *Myśl...*, s. 69.

¹⁷ Por. M.-R. Gagnebet, *L'œuvre du P. Garrigou-Lagrange: itinéraire intellectuel et spirituel vers Dieu*, „Angelicum” 42 (1965) 1–2, s. 13. Pojęcie „tomizm tradycyjny” odpowiada terminowi „tomizm neoscholastyczny”, zapoczątkowanemu przez encyklikę *Aeterni Patris* Leona XIII. Por. *Scolastique*, w: Ph.-M. Margelidon, Y. Floucat, *Dictionnaire de philosophie et de théologie thomiste*, Paris 2011, s. 492–493. Garrigou-Lagrange był kontynuatorem tomizmu tradycyjnego, ale również zaliczany jest do nurtu neotomizmu. Pojęcie to grupuje różne formy aktualizacji doktryny św. Tomasza. Por. *Thomisme*, w: Ph.-M. Margelidon, Y. Floucat, *Dictionnaire*, s. 528–529; K. Zaborowski, *Tomizm*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 19, Lublin 2013, kol. 881–883.

¹⁸ Por. Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica...*, s. 50.

Réginald Garrigou-Lagrange, który był nie tylko promotorem doktoratu, ale także skrupulatnym recenzentem. W rozprawie doktorskiej Wojtyła szukał odpowiedzi na pytanie, czy u św. Jana od Krzyża wiara wyznawana w *Credo* a doświadczenie wiary stanowią jedną rzeczywistość, czy też różnią się od siebie? Musiał skonfrontować ze sobą dwa stanowiska uczonych francuskich: koncepcję prof. Jeana Baruziego (1881–1953) z Paryża, który podkreślał, że wiara jako poznanie Bożej prawdy i doświadczenie mistyczne różnią się od siebie, oraz koncepcje dominikanów, Marie-Michela Labourdette’a (1908–1990) i Réginalda Garrigou-Lagrange’a, którzy widzieli to jako dwa aspekty jednego procesu. Dominikanie podkreślali za swoim mistrzem, św. Tomaszem, że wiara jest przede wszystkim zdolnością intelektu i aktem woli, co wpływało na ujmowanie Boga jako „Boskiego przedmiotu” poznania i doświadczenia duchowego. Wojtyła zasadniczo opowiedział się w swojej rozprawie za tym ujęciem, przy czym podkreślił aspekty personalistyczny i subiektywny w doświadczeniu Boga u św. Jana od Krzyża. Dzięki wierze i darom Ducha to doświadczenie mistyczne jest obiektywne, to znaczy, że w ostatecznym rozrachunku odpowiada objawionej prawdzie o Bogu¹⁹.

Garrigou-Lagrange docenił skrupulatność, cierpliwość i poświęcenie, które towarzyszyły doktorantowi w jego pracy badawczej, analizującej rolę wiary w zjednoczeniu z Bogiem w pismach Doktora Mistycznego i porównującej syntetycznie ujęcie hiszpańskiego mistyka z doktryną św. Tomasza z Akwinu²⁰. Dominikanin poczynił kilka krytycznych uwag względem pracy doktorskiej, zasadniczo drobnych, będących dopowiedzeniami czy też konkluzjami. Odnosił się również do pojęć zastosowanych przez Wojtyłę w ujmowaniu poznania Boga. Zaznaczył, że nie należy szukać nowych sposobów, lecz „po prostu stosować pojęcie «Boskiego przedmiotu»”, gdyż w wierze poznajemy Istotę Boską jaką jest, ale bez naszych, ludzkich projekcji²¹. Wypada jeszcze dodać, że pozostali członkowie komisji – Ciappi i Philippe – nie wnieśli zastrzeżeń wobec doktoratu Wojtyły.

¹⁹ Por. R. Buttiglione, *Mysł...*, s. 82–86.

²⁰ Por. Św. *Jan od Krzyża w recepcji Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, red. J. Machniak, Kraków 2008, s. 233–237.

²¹ Por. *Appendice*, n. 2, w: K. Wojtyła, *La fede secondo s. Giovanni della Croce*, tł. R.M. Sorgia, Roma 1979, s. 316–317. Garrigou-Lagrange swój egzemplarz pracy doktorskiej Wojtyły подарował przyjacielowi, o. Gabrielowi od św. Marii Magdaleny OCD, profesorowi Papieskiego Wydziału Teologicznego „Teresianum”. Były w nim cztery strony z uwagami promotora doktoratu, które skierował do K. Wojtyły. Por. J.V. Rodríguez, *San Juan Pablo II...*, s. 21. Kopia tego egzemplarza wraz z notatkami Garrigou-Lagrange’a znajduje się w Archiwum Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie (sygn. AKW 107). Por. A. Suramy, *La voie de l’amour. Une interprétation de „Personne et acte” de Karol Wojtyła, lecteur de Thomas d’Aquin*, Sienna 2014, s. 675–695 (reprodukcja kilku stron doktoratu Wojtyły z uwagami recenzenta).

Ojciec Garrigou-Lagrange zmarł 14 lutego 1964 roku w Rzymie. Przy okazji sympozjum poświęconego teologii Garrigou-Lagrange'a, zorganizowanego w dwudziestą rocznicę jego śmierci, Jan Paweł II w liście do o. José Salguera OP, rektora Angelicum, podkreślił, że miał „przywilej śledzić wykłady niezapomnianego i kochanego mistrza”, który był także „moderatorem jego doktoratu z teologii duchowości”²².

Pozostali członkowie komisji zostali kardynałami i brali udział w konklawe, które wybrało kardynała z Krakowa w 1978 roku na następcę Piotra. Ciappi towarzyszył papieżom – od Piusa XII do Jana Pawła II – jako teolog Domu Papieskiego w latach 1955–1990. Philippe pracował w watykańskich kongregacjach jako sekretarz. Najpierw w kongregacji zajmującej się życiem konsekrowanym, a następnie w kongregacji czuwającej nad czystością katolickiej wiary, po czym pełnił urząd prefekta Kongregacji ds. Kościołów Wschodnich. Przy okazji publikacji doktoratu Karola Wojtyły w 1979 roku Philippe wspominał w słowie wstępnym, że zaraz po wyborze, kiedy podszedł do Jana Pawła II, ten powiedział do niego po francusku: „Dziękuję za nauki, które mi przekazałeś”²³.

Wnioski, do których doszedł Wojtyła podczas pracy nad doktoratem, pozostały trwałe ślady w myśli i duchowości młodego kapłana, który nieustannie w dalszym swym życiu podkreślał, że wiara jest główną drogą poznania Boga, ale również i człowieka, a teologia winna prowadzić do osobowego spotkania z Chrystusem i do komunii z bliźnimi. Na związek między teologią i duchowością, intelektualnym wysiłkiem i modlitwą, który był tak widoczny w życiu Jana Pawła II, znaczny wpływ, jak należy sądzić, miał o. Garrigou-Lagrange²⁴.

TOMIZM I „NOUVELLE THÉOLOGIE”

Wybór tematu pracy doktorskiej przez Wojtyłę był związany z jego wcześniejszymi zainteresowaniami, rozwijanymi zwłaszcza na seminarium naukowym

---

²² Por. *Padre Garrigou-Lagrange maestro di vita spirituale*, Bologna 1988, s. 6. List Jana Pawła II nosi datę 14 października 1984 r. Nie wiadomo, czy podczas pobytu w Wiecznym Mieście przy okazji sesji soborowych w 1962 i 1963 r. bp Wojtyła odwiedził swojego profesora, który ostatnie lata swojego życia był zmożony postępującą chorobą, przeżywając w ten sposób szczególnie czas zjednoczenia z Bogiem w cierpieniu.

²³ Por. P.-P. Philippe, *Prefazione*, w: K. Wojtyła, *La fede...*, s. 5–6 (także w wydaniu francuskim: *La foi selon saint Jean de la Croix*, Paris 1980, s. 9). Krótkie biografie zob.: „L'Osservatore Romano” [wyd. pol.], 4 (1991), s. 27; „L'Osservatore Romano” [wyd. pol.], 6 (1996), s. 66. Warto nadmienić, że Ciappi kształcił się także w środowisku języka francuskiego na uczelniach w Louvain i we Fryburgu Szwajcarskim.

²⁴ Por. A. Nichols, *Reason with Piety. Garrigou-Lagrange in the Service of Catholic Theology*, Naples 2008, s. 108.

w czasie studiów teologicznych w Krakowie²⁵. Zanim wybrał temat doktoratu, zapoznał się z pracą doktorską o. Marie-Michel Labourdette'a *La foi théologique et la connaissance mystique selon Jean de la Croix et saint Thomas d'Aquin*, napisaną pod kierunkiem Garrigou-Lagrange'a i obronioną w 1935 roku. Zastanawiał się, czy można podjąć to samo zagadnienie i jak go ująć w inny sposób. Pogłębiał jednocześnie wiedzę dotyczącą roli wiary w poznaniu i zjednoczeniu człowieka Boga²⁶.

Warto zwrócić uwagę, że czas opracowywania doktoratu przez Wojtyłę pokrywał się z dyskusją związaną z *nouvelle théologie*, w której wziął udział Garrigou-Lagrange oraz dwóch jego byłych doktorantów, Marie-Dominique Chenu i wspomniany o. Marie-Michel Labourdette²⁷. Przedstawienie ważnej debaty, w której chodziło o rolę tomizmu w teologii katolickiej, o znaczenie metody historycznej w badaniach teologicznych, a także o rozumienie wiary jako wyznania objawionych prawd i osobowej relacji z Bogiem, stanowi ważny kontekst intelektualnej formacji Karola Wojtyły.

Projekt Chenu realizowany był w dominikańskim centrum naukowym Le Saulchoir, a dotyczył wprowadzenia metody historycznej przede wszystkim w odczytywaniu doktryny św. Tomasza, ale także źródeł chrześcijaństwa w taki sposób, by ominąć błędy modernizmu i jednocześnie przezwyciężyć tomizm kontreformacyjny, nazywany również „teologią barokową”. Chodziło przede wszystkim o ukazanie żywej wiary jako odpowiedzi na wyzwania tajemnicy wcielenia, w której Bóg objawił się ludziom. Objawienie dokonało się nie tyle poprzez filozoficzne pojęcia zdolne wyrazić Boga, ile w historii zbawienia przez dialog z ludźmi każdej epoki. Taka wizja teologiczna – jak uważano – miała zniwelować szkodliwe przeciwstawieństwa, które dominowały w tomizmie scholastycznym między inteligencją i uczuciowością w wierze, teologią i duchowością, aktem wiary i poznaniem prawdy o Bogu. Projekt o. Chenu spotkał się z ne-

²⁵ Pracę seminaryjną napisał pod kierunkiem ks. prof. Ignacego Różyckiego. Zob. K. Wojtyła, *Pojęcie środka zjednoczenia duszy z Bogiem w nauce św. Jana od Krzyża*, w: Św. Jan od Krzyża w recepcji Karola Wojtyły – Jana Pawła II, red. J. Machniak, Kraków 2008, s. 15–41. Praca została ukończona w maju 1948 r. Autor korzystał w niej m.in. z dwóch dzieł o. Garrigou-Lagrange'a: *Perfection chrétienne et contemplation selon s. Thomas d'Aquin et s. Jean de la Croix* (1923) i *Les trois âges de la vie intérieure prélude de celle du ciel* (1938).

²⁶ Por. H. Donneaud, *Une vie au service de la théologie*, „Revue Thomiste” 92 (1992) 1, s. 22–23. Informacja o tym, że Wojtyła zainspirował się doktoratem Labourdette'a, szukając tematu dla swojej dysertacji, pochodzi od Jana Pawła II. Zob. tamże, s. 50.

²⁷ Chenu napisał doktorat dotyczący kontemplacji wg św. Tomasza. Zob. „*De contemplatione*” (*Angelicum*, 1920). *La thèse inédite de doctorat du P. M.-D. Chenu*, „Revue des Sciences Philosophique et Théologique” 75 (1991), s. 363–422 (oprac. C.G. Conticello). Na temat relacji Garrigou-Lagrange'a i Chenu, zob. R. Peddicord, *The Sacred Monster of Thomism. An Introduction to the Life and Legacy of Reginald Garrigou-Lagrange*, South Bend 2005, s. 100–113. Syntetyczne ujęcie prowadzonej polemiki zob. R. Gibellini, *La teologia del XX secolo*, Brescia 1992, s. 173–183.

gatywną oceną rzymskich teologów i cenzorów watykańskich, którzy dostrzegli w nim niebezpieczeństwo modernizmu, sprzyjanie relatywizmowi doktrynalnemu i subiektywizmowi wiary. Jego programową publikację *Une école de théologie. Le Saulchoir* wpisano na indeks ksiąg zakazanych w 1942 roku²⁸.

Ojciec Labourdette był odpowiedzialny za czasopismo „La Revue Thomiste”, wydawane przez prowincję południową francuskich dominikanów, oraz był czołowym wykładawcą teologii w kolegium Saint-Maximin w Tuluzie, stanowiącym centrum tomizmu. Placówka ta wyróżniała się twórczą wiernością doktrynie św. Tomasza. Biorąc za punkt wyjścia metafizykę i metodę spekulatywną, jednocześnie zachowywano otwartość na wpływy prądów odnowy tomistycznej np. Jacques’a Maritaina czy Etienne’a Gilsona, a także starano się odpowiedzieć na wyłaniające się wyzwania pastoralne²⁹. Na początku 1946 roku Labourdette na łamach swojego czasopisma podjął polemikę dotyczącą poglądów jezuitów ze szkoły teologicznej Fourvière (Lyon), związanych z seriami wydawniczymi *Sourees Chrétiennes* i *Théologie*. W swoim artykule *La théologie et ses sources* odniósł się krytycznie do poglądów m.in. Henriego de Lubaca, Jeana Daniélou i Hanriego Bouillarda. Dominikanin wskazał na niebezpieczeństwo, że nowe tendencje w teologii odwołujące się do metody historycznej przyczynią się do odsunięcia w cień tomizmu i zagubienia syntezy teologicznej, którą on stanowi. W doktrynie św. Tomasza filozofia jest sprzęgnięta z teologią, a metafizyka stanowi ich podstawę. Labourdette wyraził przekonanie, że należy rozwijać tomizm, czyniąc go „gościnnym” dla innych prądów teologicznych, pod warunkiem, że są spójne z ontologiczną teologią Doktora Anielskiego, która zabezpiecza obiektywizm i realizm objawionej prawdy³⁰.

---

²⁸ Por. E. Vilanova, *Historia de la teología...*, t. 3, s. 874–875. Szerzej na temat *nouvelle théologie* zob.: J. Metteoenningen, *Nouvelle Théologie – New Theology. Inheritor of Modernism, Precursor of Vatican II*, London–New York 2010; *Ressourcement. A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*, red. G. Flynn, P.D. Murray, Oxford 2012; a także: D. Kubicki, „Le Saulchoir” czyli „wypadek” teologiczny lat czterdziestych XX wieku, „Poznańskie Studia Teologiczne” 17 (2004), s. 125–169. Congar uważał, że idea „nowej teologii” była pojęciem sztucznym, a polemika w dużej mierze bezprzedmiotowa. Zob. Y. Congar, *Situation et tâches présentes de la théologie*, Paris 1967, s. 14.

²⁹ Por. H. Donneaud, *Une vie au service...*, s. 22–24. Środowisko naukowe kolegium Saint-Maximin zachowywało większą rezerwę w posługiwaniu się metodą historyczną, co cechowało szkołę dominikańską Le Saulchoir.

³⁰ Por. M.-M. Labourdette, M.-J. Nicolas, R.-L. Bruckberg, *Dialogue théologique. Pièces du débat entre „La Revue Thomiste” d’une part et les R.R. P.P. de Lubac, Daniélou, Bouillard, Fessard, von Balthasar, S.J., d’autre part*, Toulouse 1947, s. 35–38, 54–60; É. Fouilloux, *Dialogue théologique ? (1946–1947)*, w: *Saint Thomas au XXe siècle: Colloque du centenaire de la „Revue Thomiste” (1893–1992)*, Paris 1994, s. 153–157; A. Nicols, *Thomism and the Nouvelle Théologie*, „The Thomist” 64 (2000), s. 3–4; zob. É. Fouilloux, *Deux écoles françaises de théologie au XXe siècle. Le Saulchoir et Fourvière*, „Gregorianum” 92 (2011), s. 768–780.

Garrigou-Lagrange, cieszący się uznaniem w środowisku teologicznym, jak również Stolicy Apostolskiej, włączył się w trwającą polemikę z przedstawicielami nowych kierunków badań teologicznych. Jako pierwszy określił je nazwą „nowej teologii”. W końcu 1946 roku opublikował artykuł *La nouvelle théologie où va-t-elle?* Zaznaczył w nim, że tezy stawiane przez zwolenników tego nurtu teologicznego zbliżają się niebezpiecznie do postulatów sformułowanych przez myślicieli związanych z nurtem modernizmu na początku XX wieku. Według Garrigou-Lagrange’a teolodzy związani z *novelle théologie* byli skłonni zamienić klasyczną definicję prawdy *adaequatio rei et intellectus* i wprowadzić nową, tj. *adaequatio realis mentis et vitae*, gdyż wysunęli postulat, że teologia winna być wrażliwa na potrzeby życia ludzi i że powinna wejść w dialog z nurtami myślowymi, które są obecne we współczesnym świecie. Niewątpliwie powrót do źródeł patrystycznych, do ojców Kościoła, przysłuży się otwarciu skarbcza teologii. Pomocze w dotarciu do mało znanych wcześniej tekstów, zwłaszcza ojców greckich. Garrigou-Lagrange stwierdził jednak, że tak określona odnowa teologiczna, która polega przede wszystkim na postawie otwarcia, na korzystaniu w równej mierze ze źródeł chrześcijaństwa, jak i z nurtów myśli współczesnej, w konsekwencji na szukaniu zmian i nowości w teologii, prowadzi do podważania systemu teologicznego św. Tomasza. Stosując taką metodę, zmierza się do stwierdzenia „niekompatybilności” tomizmu z osiągnięciami współczesnej nauki oraz filozofii. Garrigou-Lagrange dostrzegł również niebezpieczeństwo w wykluczeniu terminologii arystotelesowskiej z teologii. Uważał, że proponowane nowe pojęcia, które miałyby wyrazić np. doktrynę o grzechu pierworodnym czy też o Eucharystii, w zasadzie ją zmieniają. Dlatego stwierdził, że *nouvelle théologie* prowadzi do sceptycyzmu, teologicznego „fantazjowania”, czyli subiektywizmu, a ostatecznie do herezji³¹.

W podjętej krytyce dominikanin wskazywał – jak wyjaśnił to jego bliski współpracownik o. Gagnebet – na zasadniczą rolę metafizycznych podstaw w poznaniu Boga, racjonalny i obiektywny charakter poznania Jego istnienia, Osoby i prawd objawionych. Zamierzeniom tym służy tomistyczny aparat pojęciowy cieszący się uznaniem soborów. Garrigou-Lagrange w odpowiedzi na zarzut, że tomizm nie bierze w dostatecznej mierze pod uwagę doświadczenia religijnego, odpowiedział, że św. Tomasz łączył poznanie teologiczne i poznanie mistyczne. Oba się uzupełniają i prowadzą do doświadczenia Boga żywego³².

---

³¹ Por. R. Garrigou-Lagrange, *La nouvelle théologie où va-t-elle?*, „Angelicum” 23 (1946), s. 126–145. Przebieg dyskusji wywołanej artykułem zob. É. Fouilloux, *Une Église en quête de liberté. La pensée catholique française entre modernisme et Vatican II 1914–1962*, Paris 2006, s. 283–287; A. Nichols, *Reason with Piety...*, s. 130.

³² Por. M.-R. Gagnebet, *L'œuvre du P. Garrigou-Lagrange...*, s. 20–29.

Profesor Angelicum mocno zaangażował się w polemikę, publikując kilka artykułów i wysuwając ciężkie argumenty przeciw zwolennikom odnowy teologicznej³³. Evangelista Vilanova zwrócił uwagę, że miało to miejsce właśnie w okresie sprawowania naukowej pieczy nad młodym studentem z Krakowa³⁴. Trudno odeprzeć sugestię, że Wojtyła orientował się w prowadzonej dyskusji wokół *nouvelle théologie* i znał dogłębnie krytyczną opinię swojego promotora na jej temat. Skądinąd wiadomo, że oprócz szpalt czasopism, z watykańskim „L'Osservatore Romano” włącznie, również w aulach rzymskich uczelni można było poznać krytyczne oceny nowatorskich poglądów, np. Teilharda de Chardina³⁵. Tym bardziej może dziwić, że w swoich pierwszych publikacjach po powrocie z Rzymu do Krakowa Wojtyła nie nawiązał do tej dyskusji ani nie określił swojej przynależności do określonego nurtu neotomizmu, czy też nie wyraził oceny odnośnie do *nouvelle théologie*.

Wyjaśnienie tej kwestii przyniosły poniekąd kolejne lata, w których Wojtyła na gruncie filozofii i etyki, poprzez studium fenomenologii Maxa Schelera, w nowatorski sposób zakorzenił swoje myślenie w doktrynie św. Tomasza, tworząc ją rozwijając przez analizę doświadczenia moralnego i przez ukazywanie relacji między aspektem ontologicznym i aspektem osobowym życia człowieka³⁶. Buttiglione podkreślił, że w wyniku tego procesu poznawczego

[...] tomizm zostaje oczyszczony i poszerzony: oczyszczony z przygodnych uwarunkowań związanych z mentalnością konkretnego czasu; poszerzony natomiast w tym sensie, że tradycyjny tomizm esencjalny zostaje uzupełniony o wymiar egzystencjalny. [...] Ujawnia się w ten sposób istotnie twórczy charakter powrotu do źródeł; wierność tradycji prowadzi do odkrycia i waloryzacji tych nowych elementów, które odpowiadają duchowemu klimatowi naszych czasów³⁷.

Chenu, Labourdette i Wojtyła zdobyli szlify teologiczne pod okiem Garrigou-Lagrange'a. Łączyło ich to, że rozpoczęli swoją drogę naukową w szkole tomizmu tradycyjnego, przygotowując doktoraty z teologii duchowości. Każdy z nich w swojej dalszej pracy naukowej prezentował odmienny sposób podejścia do doktryny św. Tomasza, a różnie rozkładając akcenty, ukazywał jej aktualność.

---

³³ Por. R. Winling, *Teologia współczesna 1945–1980*, tł. K. Kisielewska-Sławińska, Kraków 1990, s. 96–97. W latach 1946–1951 Garrigou-Lagrange opublikował w czasopiśmie „Angelicum” siedem artykułów na temat nowej teologii.

³⁴ Por. E. Vilanova, *Historia de la teologia...*, t. 3, s. 874.

³⁵ Por. É. Fouilloux, *Une Église en quête de liberté...*, s. 288–290.

³⁶ Por. R. Buttiglione, *Myśl...*, s. 116–128.

³⁷ Tamże, s. 119.

Należy stwierdzić, że Wojtyła poznał współczesne nurty tomizmu przy znaczącym współdziałaniu francuskich teologów, ale także i filozofów, uwzględniając zwłaszcza wpływ egzystencjalnego tomizmu Etienne Gilsona³⁸.

PASTORALNY FERMENT LAT POWOJENNYCH

Okres studiów w Rzymie nie tylko był sposobnością do zdobycia solidnej formacji w szkole tomistycznej na *Angelicum*, lecz także dawał możliwość do nabrania orientacji w działalności ruchów apostołskich i w stosowaniu aktualnych metodach pastoralnych. Studenci wiedzieli, że Francja i Belgia były krajami, gdzie rodził się nie tylko teologiczny, ale i duszpasterski „ferment” związany ze zmianami, które zachodziły w świecie i wpływały na życie Kościoła³⁹. Wojtyła regularnie brał udział w zebraniach koła studenckiego na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim zajmującego się duszpasterstwem młodzieży robotniczej. Interesował się działalnością organizacji Jeunesse Ouvrière Chrétienne (JOC)⁴⁰. Uczestniczył w spotkaniach z twórcą tej organizacji ks. Josephem Cardijnem (1882–1967), który zatrzymywał się w kolegium belgijskim przy Via di Quirinale 26. Po latach Jan Paweł II wspominał postać późniejszego kardynała:

Wprowadzał nas w to szczególne doświadczenie ludzi pracy fizycznej. Do tego doświadczenia byłem w pewnej mierze przygotowany z uwagi na moją wcześniejszą pracę w kamieniołomie i w oczyszczalni wody w fabryce Solvay. W Rzymie jednak miałem sposobność lepiej zobaczyć, jak kapłaństwo jest związane z duszpasterstwem i apostołstwem świeckich⁴¹.

---

³⁸ Por. tamże; J. Kupczak, *Destined for Liberty...*, s. 52; K.L. Schmitz, *W sercu ludzkiego dramatu. Antropologia filozoficzna Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Kraków 1997, s. 47–48. Gilson wywarł wpływ na szkołę filozoficzną Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wpływ współczesnego tomizmu jest widoczny w kolejnych etapach pracy intelektualnej Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Por. A. Dulles, *John Paul II and the Renewal of Thomism*, w: *John Paul II & St. Thomas Aquinas*, red. M. Dauphinais, M. Levering, Naples 2006, s. 17–29; J. Galarowicz, *Człowiek jest osobą. Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły*, Kraków 1994, s. 54–56.

³⁹ Por. G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, Kraków 2000, s. 114.

⁴⁰ Na spotkania koła studenckiego JOC Wojtyłę wprowadził Marcel Uylenbroeck. Zob. Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II, *Student Wojtyła. Dokument*, <https://jp2doc.pl/student-wojtyla/> [dostęp: 13.02.2021]. Do tej postaci Jan Paweł II nawiązał w jednej ze swoich książek, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci* (Kraków 2005, s. 53–56); por. G. Blazynski, *Pope John Paul II. A Biography*, London 1979, s. 57.

⁴¹ Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica...*, s. 52–53.

Należy wspomnieć, że odnowa teologiczna łączyła się z troską o oddziaływanie Ewangelii w życiu społecznym i o aktywną obecność Kościoła w świecie. Podkreślano nie tylko potrzebę teologicznej i pastoralnej odpowiedzi na wyzwania i problemy społeczne⁴². Wielu teologów tworzących ruch odnowy miało za sobą doświadczenie żołnierskiej służby czy uwięzienia w czasie wojny, co pozwoliło im lepiej poznać życie osób świeckich i ich problemy. W wielu krajach zachodnich, a zwłaszcza we Francji, odczuwało się potrzebę działania Kościoła na rzecz nowego ładu społeczno-politycznego, by zabezpieczyć kolejne pokolenia przed konfliktem zbrojnym. Lata 1946–1948 Yves Congar nazwał okresem „niezwykle płodnym” i czasem „zdumiewającej twórczości na polu duszpasterskim”, ponieważ pierwszym tematem dyskusji była sprawa „skutecznego i autentycznego pasterzowania”, by życie Ewangelią było siłą przemieniającą ludzi i społeczeństwo nie pozostawało coraz bardziej „minioną” historią⁴³.

O ile trudno powiedzieć, w jak dużej mierze Wojtyła śledził w tamtym okresie rozwój odnowy teologicznej, o tyle bez wątpienia należy stwierdzić, że interesował się odnową pastoralną. Latem 1947 roku wraz ze Starowieyskim – zgodnie z poleceniem abpa Stefana Adama Sapiehy – wybrał się na zwiedzanie Francji i Belgii, a także Holandii. Wyprawa trwała trzy miesiące i miała na celu zapoznanie się z nowymi metodami pracy duszpasterskiej. Rozpoczęli ją od Marsylii i Lourdes, następnie kilka tygodni spędzili w Paryżu, gdzie często korzystali z metra⁴⁴. Pewnego dnia Wojtyła zaskoczył swojego młodszego kolegę, mówiąc: „Wiesz, jak w tych naszych jazdach metrem można doskonale prowadzić życie wewnętrzne”. Starowieyski nie krył zdziwienia, że paryskie metro mogło być dla Wojtyły sposobnością do medytacji. Uwaga Wojtyły miała jednak symptomatyczne znaczenie, gdyż ukazywała, że będąc osobą głęboko wierzącą w nowoczesnej aglomeracji czuł się „jak ryba w wodzie”. Po pobycie w stolicy Francji udali się na krótką wycieczkę do Holandii, a więcej czasu spędzili w Belgii, gdzie z bliska poznali działanie JOC. W kolejnych tygodniach ks. Karol pracował duszpastersko wśród polskich górników w okolicach Charleroi⁴⁵. Po upływie pięćdziesięciu lat od tej podróży Jan Paweł II przyznał, że wówczas jako młody kapłan zdał sobie

---

⁴² Por. *Storia della teologia*, t. 3 (*Da Vitus Pichler a Henri de Lubac*), red. R. Fisichella, Bologna 1996, s. 454.

⁴³ Por. Y. Congar, *Prawdziwa i fałszywa reforma w Kościele*, tł. W. Szymona, Kraków 2001, s. 40–47; tenże, *Życie dla prawdy. Jean Puyo rozmawia z ojcem Y. Congarem*, tł. A. Paygert, Warszawa 1982, s. 84: „Qui n’a pas vécu les années 46–47 du catholicisme français, a manqué l’un des plus beaux moments de la vie de l’Église”; tenże, *Chrétiens en dialogue. Contribution catholique à l’œcuménisme*, Paris 1964, s. xliii.

⁴⁴ Por. B. Lecomte, *Pasterz...*, s. 122–125.

⁴⁵ Por. A. Boniecki, *Kalendarium...*, s. 93–94, cyt. s. 94.

sprawę, jakiego typu zagrożeniem jest dla Kościoła proces sekularyzacji i jej konsekwencje. Stwierdził:

Dostrzegłem wyzwanie, jakie ta sytuacja stanowiła dla Kościoła, a także potrzebę wyjścia na spotkanie tego zagrożenia przez odpowiednie formy duszpasterstwa, otwarte na większą obecność świeckich⁴⁶.

Wypada jeszcze nadmienić, że przed pontyfikatem Karol Wojtyła był pięciokrotnie we Francji, w latach: 1964, 1965, 1968, 1973 i 1977. Odwiedził Paryż, Annecy, Paray-le-Monial i Taizé⁴⁷.

MISSION DE FRANCE

Przemyślenia, które zrodziły się podczas tej podróży, Wojtyła utrwalił w swoim pierwszym opublikowanym artykule, *Mission de France*, który ukazał się w „Tygodniku Powszechnym” w 1949 roku, czyli już po jego powrocie z Rzymu do Krakowa. Autor podkreślił istniejące napięcie pomiędzy „wspaniałą katolicką kulturą umysłową” z jednej strony, a postępującym procesem dechrystianizacji społeczeństwa z drugiej. W Kościele francuskim powstała kwestia, która fascynowała młodego księdza z Polski, czyli to, jak przełożyć potencjał intelektualny na „wartości apostołskie”, na praktyczne działanie. Wojtyła nawiązał w artykule do powstałej w 1942 roku w seminarium w Lisieux inicjatywy pod nazwą *Mission de France*, mającej na celu formację duchowieństwa i przygotowanie księży do pracy w środowiskach ludzi niewierzących. Wiedzę na temat tej inicjatywy pastoralnej zdobył z książek Henriego Godina, Fernanda Boularda i George’a Michonneau⁴⁸. Miał również okazję naocznie poznać działalność dominikanina Marie-Réginalda Loewa, pracującego w robotniczych przedmieściach Marsylii, a także księży z parafii „robotniczych” w Paryżu (*Mission de Paris*). Wojtyła podkreślił, że zasługą inteligencji katolickiej jest zdiagnozowanie realnego problemu, ponieważ Francja potrzebuje odnowy duszpasterskiej i ewangelizacji. Dotyczy

---

⁴⁶ Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica...*, s. 54.

⁴⁷ Por. A. Boniecki, *Kalendarium...*, s. 208, 266, 443, 614–615. Wypada dodać, że w końcu grudnia 1957 roku ks. Wojtyła złożył wniosek do władz akademickich KUL o wyjazd na uniwersytet w Louvain w Belgii w celu zapoznania się z materiałami dotyczącymi etyki seksualnej. Miał zamiar odwiedzić także Francję i Szwajcarię. Niestety, odmówiono mu wydania paszportu. Zob. tamże, s. 133.

⁴⁸ Zob. H. Godin, *La France pays de mission*, Paris 1943 (współpraca Y. Dianiel); F. Boulard, *Problèmes missionnaires de la France rurale*, Paris 1945 (współpraca A. Achard, H.J. Emerard); G. Michonneau, *Paroisse, communauté missionnaire : conclusions de cinq ans d'expérience en milieu populaire*, Paris 1945.

to zwłaszcza dwóch środowisk społecznych, czyli katolików niepraktykujących, ale identyfikujących się z kulturą chrześcijańską, oraz społeczności ludzi określających się jako niewierzący, zamieszkujących wielkie aglomeracje miejskie, jak również obszary wiejskie, którzy nie mają „żadnych związków z religijną chrześcijańską tradycją”⁴⁹. Autora zaciekaawiło również tempo, w którym postępował proces dechrystianizacji Francji, przyczyny socjologiczne tego procesu, a zarazem szybkie „wyczerpywanie się psychologicznych źródeł religijnej tradycji”⁵⁰.

Wojtyła zauważył także, że Kościół francuski szuka odpowiednich sposobów, by działanie duszpasterskie oparte na przygotowanych programach odpowiadało stawianej diagnozie. Oznacza to, że refleksja umysłowa i działanie pastoralne powinny być w stałym dialogu. „Ruch misyjny Francji – pisał – nie będąc ruchem intelektualnym, dba bardzo o utrzymanie kontaktu z ruchem umysłowym i obficie zeń czerpie przemyślenia i osiągnięcia”⁵¹. Obserwowane przez niego nowe duszpasterstwo stanowiło wynik żywej syntezy teorii i praktyki. Podkreślił, że księża z Mission de France „muszą być w ciągłym i żywym kontakcie nie tylko z teologią, ale i z umysłowym, filozoficznym i naukowym ruchem swego kraju. Jasne jest, że im nie wolno «zardzewieć»”⁵².

Wojtyła zwrócił również uwagę na kilka zasad, którymi kierowali się księża z Mission de France. Miały one na celu to, by ich posługa zmierzała do nawrócenia pogan i przeciwstawienia się sekularyzacji. Pierwsza zasada polega na obaleniu uprzedzeń i przekonaniu ludzi do wiary przez osobiste i bliskie świadectwo ewangelicznego życia duchowego. W środowiskach zsekularyzowanych świadectwo życia kapłana prowadzi do prawdy przez realne dobro. Trzeba jednak wspomnieć, że polski duchowny nie był przekonany do podejmowanej przez kapłanów francuskich (tzw. księża robotnicy) pracy zawodowej, by w ten sposób podnieść wiarygodność swojego świadectwa, ale doceniał intencje, które nimi kierowały. Druga zasada dotyczyła bezinteresowności posługi kapłańskiej i osobistego ubóstwa księdza, stanowiących odpowiedź na praktyczny materializm, który był jednym z czynników powodujących odejścia od wiary. Trzecią zasadę stanowiło życie wspólnotowe kapłanów. Czwartą regułą stanowiło dostosowanie liturgii, by była zrozumiała dla uczestniczących w niej osób i przeżywana przez wspólnotę. Piątą zasadą było ciągłe zdobywanie i przeżywanie wiary jako trwałego procesu, który powoduje zarazem jej zachowanie i rozpowszechnianie. Realizacja tego wymogu zależy od „ciągłości zbiorowego wysiłku wszystkich wierzących”⁵³.

---

⁴⁹ Por. K. Wojtyła, *Mission de France*, w: tenże, *„Aby Chrystus się nami posługiwał”*, oprac. J. Hannelowa, Kraków 2009², s. 8–11.

⁵⁰ Por. tamże, s. 10.

⁵¹ Tamże, s. 8.

⁵² Por. tamże, s. 13.

⁵³ Por. tamże, s. 12–14.

Wojtyła ocenił wewnętrzny ruch misyjny we Francji bardzo pozytywnie. Uważał, że może on przyczynić się do powstania nowej kultury chrześcijańskiej, która zachodzące w społeczeństwie francuskim zmiany „wciągnie w orbitę Ewangelii”. Podkreślił przy tym, że ten ferment duszpasterski „rzuca raz jeszcze światło na wielki, praktyczny rozum Francuzów, którzy zawsze umieją dostosować środki do warunków i okoliczności”⁵⁴. Warto uwydatnić również to, że młodego księdza z Krakowa pociągał zapał pionierów powojennego duszpasterstwa we Francji. Uważał, że jest to praca właściwie uzasadniona od strony merytorycznej. Przede wszystkim cenił to, że było to duszpasterstwo oparte na „patrzeniu prawdzie w oczy”, czyli na podejmowaniu rzeczywistych problemów zdechrystianizowanych grup społecznych.

Nie ulega wątpliwości, że nabyte podczas tej podróży doświadczenie i jego gruntowne przemyślenie procentowało w dalszych latach życia Wojtyły, zwłaszcza w tworzeniu duszpasterstwa w Nowej Hucie, która miała być „miastem bez Boga”, a tymczasem stała się istotnym ośrodkiem działalności Kościoła wśród robotników. Młody biskup Wojtyła przywiózł ze sobą na Sobór Watykański II doświadczenie Kościoła zza żelaznej kurtyny, doświadczenie zmagania o miejsce wiary w społeczeństwie poddanym ateizacji. Czy to jego doświadczenie znalazło zainteresowanie i zrozumienie francuskich biskupów i teologów podczas Vaticanum II, które generał Charles de Gaulle określił jednym z najważniejszych wydarzeń XX wieku?⁵⁵

POZNAWANIE KOŚCIOŁA PODCZAS SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Od pierwszych posiedzeń w auli soborowej uwidoczniły się dwa nurty teologiczne, które wpływały na prowadzone debaty biskupów, a przede wszystkim wzbudzały zainteresowanie środków przekazu. Pierwszy, związany z tomizmem tradycyjnym, reprezentowany przez rzymskich teologów, upatrywał cel soboru w precyzyjnym zdefiniowaniu kontestowanych prawd wiary i charakteryzował się podejściem apologetycznym, jurydycznym i dogmatycznym. Z drugim nurtem byli związani teolodzy w znacznej części podchodzący z różnych ośrodków uniwersyteckich świata. Wielu spośród nich było Francuzami i Belgami. Przy okazji należy wspomnieć, że biskupi i teolodzy z tych dwóch krajów łączyli swoje siły, pracując razem i z czasem nadając ton pracy soborowej⁵⁶. Reprezentanci tego

⁵⁴ Por. tamże, s. 15.

⁵⁵ Por. Ph. Chenaux, *Il Concilio Vaticano II*, Roma 2012, s. 11.

⁵⁶ Por. Y. Congar, *Życie dla prawdy...*, s. 118–121.

drugiego nurtu stali na stanowisku, że celem soboru nie jest definiowanie nowych dogmatów, lecz nauczenie prawd wiary, istotnych do przekazania ludziom XX wieku. Charakteryzowali się podejściem pastoralnym, pedagogicznym i mieli na uwadze także kwestię chrześcijaństwa i świata podzielonego konfliktami. W grę wchodziło pojmowanie teologii i jej zadań nie tylko w ramach trwającego soboru, ale i w życiu Kościoła. W znacznej mierze „zderzenie” tych dwóch nurtów stanowiło przedłużenie polemiki pomiędzy tomizmem tradycyjnym i *nouvelle théologie*. Przy czym „nowa teologia” nie była już identyfikowana z teologicznym „nowatorstwem”, lecz z nurtem odnowy teologicznej, na który składały się prądy związane z powrotem do źródeł biblijnych, patrystycznych, liturgicznych, w tym także prąd odnowy tomistycznej. W rzeczy samej jednak te dwa nurty, tomizmu tradycyjnego i odnowy teologicznej, nie były przeciwstawne sobie, lecz w pewnej mierze uzupełniały się i dlatego nie powinno się wykluczyć jednego kosztem drugiego⁵⁷. Gerard Philips, ekspert soborowy i jeden z protagonistów Vaticanum II, uważał, że przy wzajemnym uznaniu swoich racji, możliwa i potrzebna była współpraca między przedstawicielami tych dwóch nurtów⁵⁸.

Odnalezienie się w tej dyskusji teologicznej było nie lada wyzwaniem dla młodego biskupa z Krakowa, który dostrzegał pastoralne wyzwania czasu, ale także dzięki formacji tomistycznej rozumiał wagę spójności doktrynalnej oraz racjonalnego rygoru w prezentowaniu prawd wiary i występowaniu w jej obronie. Od pierwszej sesji soboru, Karol Wojtyła był oddelegowany przez polski episkopat do kontaktów z biskupami francuskimi i belgijskimi⁵⁹. Francuski duchowny Roger Etcheagaray wspominał, że podczas drugiej sesji, w 1963 roku, Wojtyła uczestniczył w nieformalnych spotkaniach biskupów posługujących się językiem francuskim poświęconych duchowemu i pastoralnemu aspektowi posługi biskupiej. Spotkania były zorganizowane przez ks. Fernanda Boularda, zaangażowanego w Mission de France, zwłaszcza w duszpasterstwo na terenach wiejskich. Boulard był jednym z ekspertów soborowych⁶⁰. W tym też czasie Wojtyła nawiązał kontakt z dominikańskim teologiem Yves'em Congarem, konsultując z nim jedno ze swoich wy-

---

⁵⁷ Por. G. Philips, *Deux tendances dans la théologie contemporaine*, „Nouvelle Revue Théologique” 85 (1963) 3, s. 225–238.

⁵⁸ Por. É. Fouilloux, *Du rôle des théologiens au début de Vatican II: un point de vue romain*, w: *Cristianesimo nella storia. Saggi in onore di Giuseppe Alberigo*, red. A. Melloni i in., Bologna 1996, s. 279–285.

⁵⁹ Por. M. Białkowski, *Protokoły konferencji polskich ojców soborowych. Zbiór dokumentów 1962–1965*, Lublin 2019, s. 256, 279, 558, 614; A. Dobrzyński, *Udział arcybiskupa Karola Wojtyły w Soborze Watykańskim II. Wprowadzenie*, w: K. Wojtyła, *Vaticanum II czas twórczego myślenia. Wypowiedzi soborowe*, oprac. A. Dobrzyński, Rzym 2014, s. 21.

⁶⁰ Por. R. Etcheagaray, *Ho sentito...*, s. 66. Boulard jako *peritus* wziął udział w czterech sesjach. Zob. *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II. Indices*, Città del Vaticano 1980, s. 938.

stąpien dotyczących schematu dokumentu dogmatycznego o Kościele. Francuski teolog nie krył zadowolenia z nawiązania znajomości z młodym biskupem z zażalanej kurtyny⁶¹. Po latach również Jan Paweł II wspominał, że jako młody biskup uczył się w „szkole soboru” i wiele miał do zawdzięczenia zwłaszcza dwóm francuskim teologom, Congarowi i jezuitcie Henriemu de Lubacowi⁶². Wyznał, że po jednym ze swoich wystąpień w auli soborowej podszedł do niego Henri de Lubac i z uznaniem odniósł się do jego wypowiedzi. W ten sposób dodał mi ducha – napisał papież – „co miało szczególne znaczenie dla mnie; byłem przecież stosunkowo młodym człowiekiem”⁶³. Dodajmy, że Wojtyła utrzymywał kontakt ze wspomnianymi teologami także po soborze. Dominikanin odwiedził go w Krakowie w 1966 roku, natomiast z teologiem jezuitskim spotykał się kilkakrotnie w Rzymie⁶⁴.

Kontakty Wojtyły z biskupami i ekspertami soborowymi z Francji stały się częstsze wraz z jego zaangażowaniem w różne gremia i komisje. Jako przedstawiciel polskiego episkopatu brał udział w cotygodniowych spotkaniach w Domus Mariae, gdzie gromadzili się przedstawiciele ponad dwudziestu konferencji biskupich. Spotkania odbywały się w językach francuskim i angielskim. Było to dość wpływowe forum opiniotwórcze, przekładające swoje spostrzeżenia instytucjom soborowym, a nawet Pawłowi VI. Na czele tej konferencji biskupów stał abp Pierre Veillot, koadiutor archidiecezji w Paryżu, a wcześniej bliski współpracownik Giovanniego Battisty Montiniego w Sekretariacie Stanu⁶⁵. Funkcje sekretarza sprawował Etchegaray, który wprowadził Wojtyłę we francuskie środowisko w Rzymie. Wspominając okres soboru z perspektywy upływu ponad czterdziestu lat, francuski kardynał zapamiętał m.in., że przyprowadził Wojtyłę na spotkanie episkopatu Francji. Wspomniał również, że na przyjęciu zorganizowanym przez ambasadora Francji przy Stolicy Apostolskiej René Brouilleta siedział przy jednym stole z Henrim de Lubacem i z biskupem z Krakowa⁶⁶.

⁶¹ Por. Y. Congar, *Mon Journal du Concile*, t. 1, Paris 2002, s. 464.

⁶² Por. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei...*, s. 124; zob. A. Dobrzyński, *Troska o Kościół w świecie współczesnym: Jan Paweł II i Yves Congar OP*, w: *Jan Paweł II – miara wielkości człowieka*, red. D. Żukowska-Gardzińska, Warszawa 2020, s. 127–140.

⁶³ Por. Jan Paweł II, *Wstanie, chodźmy!*, Kraków 2004, s. 128. Trudno określić, do którego z dwóch wystąpień Wojtyły odnośnie do schematu XIII mógł nawiązywać francuski teolog, ponieważ obydwie wypowiedzi mają związek z personalizmem. Por. K. Wojtyła, *Vaticanum II czas twórczego myślenia...*, s. 123–125, 149–152. Wystąpienia te odbyły się 21 X 1964 i 28 IX 1965 r.

⁶⁴ Por. A. Dobrzyński, *Troska o Kościół...*, s. 134; H. de Lubac, *Mémoire sur l'occasion de mes écrits*, Paris 2006, s. 176.

⁶⁵ Por. *Storia del concilio Vaticano II*, t. 2: *La formazione della coscienza conciliare ottobre 1962-settembre 1963*, red. G. Alberigo, Leuven–Bologna 1996, s. 97, 233–235.

⁶⁶ Por. R. Echegaray, *Ho sentito...*, s. 65, 68; H. de Lubac, *Carnets du Concile*, t. 2, oprac. L. Figoureaux, Paris 2007, s. 450.

W CENTRUM SOBOROWEJ DYSKUSJI

Przygotowanie dokumentu o charakterze duszpasterskim wzbudziło szczególne zainteresowanie ojców soborowych i teologów, a także opinii publicznej ze względu na deklarowane otwarcie Kościoła wobec świata i dialog ze współczesnymi nurtami myślowymi. Wśród międzynarodowego gremium zaangażowanego w prace nad tzw. schematem XIII znaczną grupę stanowili biskupi i teolodzy z obszarów języka francuskiego, by wymienić choćby kardynał Léon-Josepha Suenensa (Bruksela) i Achille'a Liénarta (Lille), który był związany uprzednio z Mission de France, czy też ekspertów, jak Jean Daniélou i Charles Moeller⁶⁷.

Podczas trzeciej sesji prace nad tym dokumentem weszły w decydującą fazę. Wojtyła został powołany do podkomisji *Signa Temporum*, na forum której prezentowano sytuację Kościoła w różnych częściach świata. Był rzecznikiem Kościoła zza żelaznej kurtyny. Przy okazji tych cotygodniowych spotkań miał okazję poznać innych teologów francuskich, jak np. dominikanów Marie-Dominique'a Chenu, Luis-Josepha Lebreta czy jezuitów Gustave'a Marteleta, Josepha Joblina, a także teologów belgijskich Charles'a Moellera i Philippe'a Delhaye'a⁶⁸.

Biskupi i teolodzy języka francuskiego nadawali ton dyskusjom i pracom redakcyjnym nad schematem XIII. Wystarczy wspomnieć, że funkcję sekretarza Komisji Mieszanej (Commissio Mixta Centralis), odpowiedzialnej za projekt, pełnili François Houtart z uniwersytetu w Louvain, a następnie Pierre Hautmann z Instytutu Katolickiego w Paryżu. Skład tej komisji poszerzono po trzeciej sesji soboru, dołączając do niej m.in. arcybiskupa krakowskiego. Wojtyła wszedł w skład grupy złożonej z ojców soborowych i teologów odpowiedzialnych za aspekt teologiczny schematu XIII, czyli głównie za pierwszą część późniejszej konstytucji *Gaudium et spes* i za doktrynalną spójność całego dokumentu⁶⁹.

Nadmienić należy, że na czele tej grupy biskupów i teologów, tworzących tzw. podkomisję doktrynalną, stał abp Gabriel-Marie Garrone z Tuluzy, późniejszy kardynał i prefekt Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej i pierwszy przewodniczący Papieskiej Rady ds. Kultury, utworzonej przez Jana Pawła II w 1982 roku. Po latach papież wspominał, że podczas soboru francuski hierarcha, starszy o dwadzieścia lat, „odnosił się [do niego] bardzo serdecznie”, wręcz po przyjacielsku. Wyznał, że zaciągnął wobec Garrone'a „osobisty dług wdzięczności” za „jego istotną pomoc w opracowaniu nowego dokumentu”⁷⁰.

---

⁶⁷ Por. Ch. Moeller, *L'élaboration du schéma XIII. L'Église dans monde de ce temps*, Paris 1968, s. 49.

⁶⁸ Por. G. Turbanti, *Un concilio per il mondo moderno. La redazione della costituzione pastorale „Gaudium et spes” del Vaticano II*, Bologna 2000, s. 373–379.

⁶⁹ Por. A. Dobrzyński, *Udział arcybiskupa Karola Wojtyły...*, s. 30.

⁷⁰ Por. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei...*, s. 124; tenże, *Wstańcie, chodźmy!...*, s. 128.

W środowisku osób zaangażowanych w powstawanie konstytucji duszpasterskiej, zgromadzonych w Ariccia pod Rzymem na początku lutego 1965 roku, Wojtyła miał okazję wpłynąć na jej kształt poprzez krytyczny, ale i twórczy dialog dotyczący założeń i ujęć zawartych w projekcie Pierre'a Haubtmanna, odzwierciedlającym w dużej mierze doświadczenie intelektualne i pastoralne Kościoła francuskiego, akcentującym wkład ludzi wierzących w życie społeczne i dobro wspólne. Natomiast Wojtyła w prowadzonej dyskusji opierał się na projekcie krakowskim, którego był autorem. Kierował się doświadczeniem wynikającym z konfrontacji katolicyzmu z marksizmem i programową ateizacją, kładąc nacisk na rolę instytucjonalną Kościoła, jego religijną misję i wolność w jej wypełnianiu⁷¹. Można uznać, że doprowadzenie do konfrontacji projektu arcybiskupa krakowskiego z projektem autorstwa rektora Instytutu Katolickiego w Paryżu stanowiło szczególnie moment w relacjach Wojtyły z myślicielami francuskiego katolicyzmu. Wojtyła – naszym zdaniem – zaznaczył swoje oryginalne podejście do zagadnienia posłannictwa Kościoła w świecie współczesnym, korzystając zarówno z tradycji tomistycznej, jak i z postulatów odnowy teologicznej. Nawiązywał przy tym również do własnych przemyśleń i doświadczeń duszpasterskich.

Spotkania i nawiązane relacje z francuskimi biskupami i teologami umożliwiły Wojtyłę lepszą orientację w prowadzonej debacie i w nurtach ideowych, które na nią wpływały. Odrzucił uproszczony podział zgromadzenia na konserwatystów i progresistów soborowych. W istniejących różnicach ujmowania określonych kwestii dostrzegał troskę uczestników debaty o prawdę⁷². To, że nie rozumiał Vaticanum II w kluczu starcia przeciwstawnych tendencji – nurtu odnowy z nurtem konserwatywnym, zwycięstwa pierwszej opcji nad drugą – pozwolił mu wypracować własną drogę oceny soboru, wolną od zbędnej polemiki, widząc w nim przede wszystkim kontynuację doktryny katolickiej i światło dla wprowadzenia potrzebnych reform. Po upływie kilku lat od zakończenia soboru Wojtyła zaproponował oryginalną formę jego recepcji, czemu dał wyraz przede wszystkim w książce *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II* (1972)⁷³. Henri de Lubac określił wspomnianą monografię jako „najlepsze źródło dla wyjaśnienia zarówno dominujących tematów soboru, jak i ducha, który jest u podstaw programu odnowy”⁷⁴.

⁷¹ Zob. A. Dobrzyński, *Misja Kościoła a jego dialog ze światem. Porównanie soborowych projektów Pierre'a Haubtmanna i Karola Wojtyły*, „Teologia w Polsce” 14 (2020) 2, s. 103–122.

⁷² Por. K. Wojtyła, *Odnova Kościoła i świata. Refleksje soborowe*, oprac. A. Dobrzyński, Rzym 214², s. 287–295. Można sądzić, że jeśli chodzi o miejsce tomizmu w dyskusji soborowej, Wojtyła bliskie były poglądy jego przyjaciół filozofów, które wyrazili w książce opublikowanej w języku francuskim w 1965 r. Por. J. Kalinowski, S. Swieżawski, *Filozofia w dobie soboru*, Warszawa 1995, s. 126–151.

⁷³ Studium to doczekało się kilku wznowień. Zob. K. Wojtyła, *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 2003³.

⁷⁴ Por. H. de Lubac, *Entretien autour de Vatican II. Souvenir et Réflexions*, Paris 2007 [dodruk], s. 126.

PODSUMOWANIE

Znajomość języka francuskiego pozwoliła Wojtyłe pogłębić swoją formację w szkole tradycyjnego tomizmu o. Garrigou-Lagrange'a. Nie oznaczało to zamknięcia się w ramach scholastycznej spekulacji i dedukcji. Profesor zaszczerpił w studencie z Krakowa przekonanie, że wiara wzrasta przez wysiłek poznania Boga i doświadczenia Go w modlitwie. Studia na Angelicum stanowiły zasiew ziarna, który przynosił plon w dalszym życiu Karola Wojtyły.

Poznanie intelektualnego i pastoralnego fermentu, który przeżywano we Francji w latach powojennych, ośmielił Wojtyłę – jak można przypuszczać – do zainteresowania się współczesnymi prądami myśli i do szukania dialogu z ich przedstawicielami. Wytrwale budował oryginalną syntezę myśli, w której tradycję chrześcijańską, ze św. Tomaszem na czele, konfrontował z wyzwaniem filozofii nowożytnej i współczesnej. Wojtyła nigdy nie przestał odwoływać się do tomizmu, chociaż trudno go jednoznacznie zakwalifikować do którejś z jego odmian. Na pierwszy plan wysuwał chrześcijański personalizm i zagadnienia moralne. Podłożem do sformułowania kwestii antropologicznych był dla niego zarówno tomizm, jak i współczesna fenomenologia, co miało znaczenie w konfrontacji z ideologicznym materializmem i ateizmem. Zdobyta formacja i naukowe przemyślenia pozwoliły Wojtyłe na zajęcie własnego stanowiska podczas debaty prowadzonej na soborze o misji Kościoła w dzisiejszym świecie, wysuwając na pierwszy plan kwestię rozumienia człowieka w świetle objawienia chrześcijańskiego.

Spotkania i rozmowy z francuskimi teologami, których dokonania dla rozwoju tomizmu i dla odnowy teologicznej doceniał, były dla Wojtyły okazją do skonfrontowania własnych przekonań z ich doświadczeniem, w którym wyrażało się dziedzictwo intelektualne, duchowe i pastoralne Kościoła w kraju nad Loarą. Bez wątpienia przyczyniło się to do tego, że zdał sobie sprawę, iż francuski katolicyzm stanowi istotny punkt odniesienia dla Kościoła powszechnego oraz dla trafego pokierowania działalnością ewangelizacyjną.

Przedstawione studium jest skromnym przyczynkiem do tego, by poznać i zrozumieć rolę i znaczenie historii i kultury Francji oraz francuskiego katolicyzmu w formacji intelektualnej Karola Wojtyły, a w konsekwencji w myśli i działalności Jana Pawła II. Należy stwierdzić, że Wojtyła poznał palące kwestie katolicyzmu powszechnego w dużej mierze przy współdziałaniu francuskich teologów i myślicieli. Studium to nie wyczerpuje tematu, lecz przygotowuje grunt dla dalszych badań. W oddzielnym artykule warto przybliżyć relacje, które łączyły de Lubac'a z Wojtyłą. Można także porównać intelektualne itinerarium Labourdette'a i Wojtyły, dwóch uczniów Garrigou-Lagrange'a, którzy zajęli się kwestiami moralnymi: pierwszy w obrębie teologii, drugi filozofii. Ciekawe są także zagadnienia

związane z historią pontyfikatu i jego oddziaływania na francuski katolicyzm. Czy papież wywodzący się z komunistycznej Polski właściwie rozumiał problemy, którym stawiała czoło „najstarsza córka Kościoła”? Warto też przyjrzeć się bliżej relacjom francuskiego episkopatu z polskim papieżem. Kwestie te stanowią część szerszej i interesującej problematyki, która nie jest jedynie minioną historią, ale ma również znaczenie dla aktualnej sytuacji Kościoła.

BIBLIOGRAFIA

- Boniecki A., *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, Kraków 2000².
- Buttiglione R., *Mysł Karola Wojtyły*, Lublin 2010².
- Fouilloux É., *Une Église en quête de liberté. La pensée catholique française entre modernisme et Vatican II 1914–1962*, Paris 2006.
- Garrigou-Lagrange R., *La nouvelle théologie où va-t-elle?*, „Angelicum” 23 (1946), s. 126–145.
- Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica. W pięćdziesiątą rocznicę moich święceń kapłańskich*, Kraków 1996.
- John Paul II & St. Thomas Aquinas*, red. M. Dauphinais, M. Levering, Naples 2006.
- Lacomte B., *Pasterz*, Kraków 2006.
- Nichols A., *Reason with Piety. Garrigou-Lagrange in the Service of Catholic Theology*, Naples 2008.
- Peddicord R., *The Sacred Monster of Thomism. An Introduction to the Life and Legacy of Reginald Garrigou-Lagrange*, South Bend 2005.
- Philips G., *Deux tendances dans la théologie contemporaine*, „Nouvelle Revue Théologique” 85 (1963) 3, s. 225–238.
- Ressourcement. A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*, red. G. Flynn, P.D. Murray, Oxford 2012.
- Św. Jan od Krzyża w recepcji Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, red. J. Machniak, Kraków 2008.
- Wojtyła K., *Mission de France*, w: K. Wojtyła, „*Aby Chrystus się nami posługiwał*”, red. J. Hennelowa, Kraków 2009², s. 7–15.

Słowa kluczowe: Karol Wojtyła – Jan Paweł II, francuscy teologowie, tomizm, *nouvelle théologie*, Sobór Watykański II

TITLE: “THE ROLE OF FRENCH THEOLOGIANS IN KAROL WOJTYŁA’S INTELLECTUAL FORMATION”

Summary

The article *The Role of French Theologians in Karol Wojtyła’s Intellectual Formation* shows the influence of French Catholicism in the intellectual and pastoral formation of Karol Wojtyła and in his understanding of the Church’s mission in the contemporary world and of the significance of the Second Vatican Council. Studying in Rome, he knew the theological debate which developed in the Church at that time. Mainly French theologians were involved in the polemic, especially Fr. Garrigou-Lagrange who was the director of Wojtyła’s doctorate. For the young priest from Cracow the most important issue was a reaction to the process of secularization. The tension between the conservatives and the progressives accompanied the polemics which continued in the post-war time and during and after Vatican II. Wojtyła was interested in finding the substantive answer for the question of man’s salvation in today’s society. In a knowledgeable way he benefitted from reflections developed by both sides of the intellectual dispute in the Church and formulated his own theological and pastoral synthesis, faithful to the Catholic Tradition and able to respond to the new challenge of the contemporary world.

Keywords: Karol Wojtyła – John Paul II, French Theologians, Thomism, *Nouvelle Théologie*, Second Vatican Council